

FOTO: MÅNS HJERNQVIST

Årsredovisning för Viltskadecenter

Budgetåret 2009

Ledamöter i Viltskadecenters styrelse 2009

Erik Du Rietz

Lantbrukarnas riksförbund

Magnus Ekelund (började under hösten 2009)

Länsstyrelsen i Örebro län

Lars Furuholm (ordförande)

Länsstyrelsen i Värmland

Lisbeth Johansson

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Katarina Jonsson (slutade under våren 2009)

Länsstyrelsen i Västerbottens län

Maria Levin

Viltskadecenter (adjungerad)

Susanna Löfgren

Naturvårdsverket

Mats Ängqvist

Fåravelsförbundet

Inga Ängsteg

Viltskadecenter (verksamhetsansvarig)

Börje Waldebring

Lantbrukarnas riksförbund

Personal på Viltskadecenter 2009

Namn	Del av tjänst (%)
Inga Ängsteg (<i>verksamhetsansvarig</i>)	100
Åke Aronson	100
Mikael Hake	100
Mona HansErs	50
Eva Hedmark	70
Henrike Hensel	50
Peter Jaxgård	100
Jens Karlsson	100
Maria Levin	100
Linn Svensson	100
Anne Wiberg	50

Stora rovdjur

Tillståndsbeskrivning

Varg

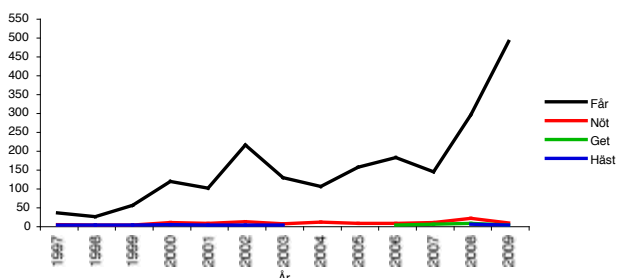
Säsongen 2008/09 konstaterades 23 föryngringar av varg i Sverige (varav 1 revir på gränsen till Norge). Norge hade 3 egna föryngringar av varg. Föregående säsong var motsvarande siffra 17 föryngringar, varav 2 i gränsrevir. Det totala antalet vargar i landet kan grovt uppskattas till 230 individer säsongen 2008/09 (antalet föryngringar multiplicerat med en faktor 10).

Ökad vargförekomst medför ett större tryck på länsstyrelsernas inventeringspersonal för att särskilja olika par och flockar från varandra.

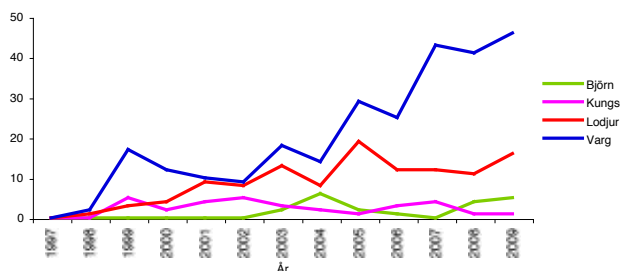
FOTO: JENS KARLSSON

2009 registrerades 493 tamdjur som vargangeripna i Rovdjursforum (figur 1). Dessa fördelar sig på 142 olika angreppstillfällen. Det är en stor ökning från 2008, sedan 2003 ser vi en stadig ökning av antalet vargangeripp, men med viss variation mellan åren och med en kraftigare ökning under sista året. Västra Götaland (73), Dalarna (90) och Södermanlands län (60) är de län som haft mest angripna får av varg. Ökningen beror troligen till stor del på att vargarna sprider sig till mera tamdjurstäta områden.

Figur 1. Antal tamdjur angripna av varg 1997-2009. Källa: Rovdjursforum

Incidenter med vargangeripna hundar 2009 var 46 st (figur 2). Siffran följer den utveckling man kan förvänta sig med bakgrund av tidigare års skador. Totalt angreps 46 hundar av varg, varav 27 dödades och 19 skadades. Ökningen beror troligen främst på att antalet vargar ökat.

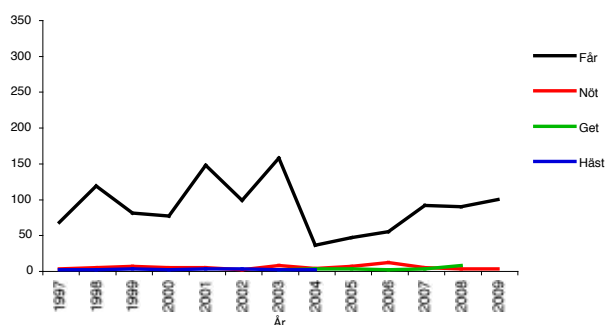
Figur 2. Antal hundar angripna av fredade rovdjur 1997-2009. Källa: Rovdjursforum

FOTO: MAGNUS KRISTOFFERSSON

Björn

2009 bedömdes totalt 99 tamdjur vara angripna av björn. 22 bisamhällen angreps också. Det är viktigt att vidta skadeförebyggande åtgärder i områden med biodling och björn. Björnar kan systematisk söka av stora områden i jakt på bilarver och honung, när de väl upptäckt vilka läckerheter det är. Elstängsel runt kuporna fungerar vanligtvis väl.

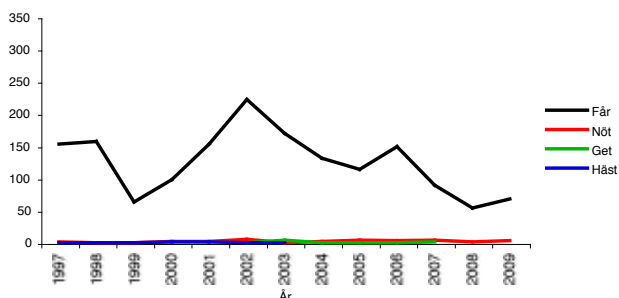

Figur 3. Antal tamdjur angripna av björn 1997-2009. Källa: Rovdjursforum

Variationen mellan åren förklaras främst med skillnader mellan olika björnindivider. En individ som gör stor skada syns väl i statistiken.

Lodjur

79 st tamdjur bedömdes vid besiktning vara dödade eller skadade av lodjur 2009 (figur 4). Motsvarande siffra för hundar angripna av lodjur var 14 st (figur 2), varav två var döda.

Figur 4. Antal tamdjur angripna av lodjur 1997-2009. Källa: Rovdjursforum

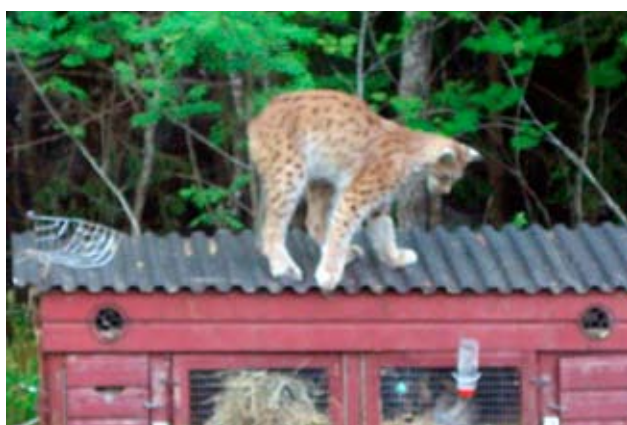
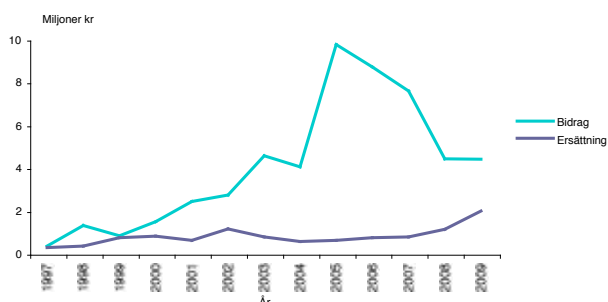

FOTO: TOMMY OHLIN

Bidrag och ersättningar för rovdjur

2009 betalade länsstyrelserna 1,99 Mkr kr i ersättning för skador som orsakats av stora rovdjur (figur 5). Drygt 70% var för skador orsakade av varg, 5% var för skador orsakade av lodjur, 24% av skadorna bedömdes vara orsakade av björn. Kungsrörn orsakade 5% och < 1% var okänt. Bidragen till förebyggande åtgärder mot stora rovdjur uppgick till 4,4 Mkr fördelade på 130 st ansökningar.

Huvuddelen av bidragen gick till tamdjursägare i län med vargförekomst.

Figur 5. Utbetalda bidrag och ersättningar 1997-2009. Källa: Rovdjursforum

Uppgifterna om bidrag och ersättningar finns i rapporten Viltskadestatistik 2009.

Projekt (Stora rovdjur)

FOTO: J O HELLDIN

Björnpredation på ren

Under 2009 fortsatte arbetet med att genomföra en förstudie kring rovdjurspredation på ren. Vi valde att fokusera förstudien på björnpredation och även att testa en ny metod och sändarteknik för att göra det. Under våren diskuterades metoden fram och fastställdes. Under sommaren hade de samebyar som var intresserade av att delta i studien möjlighet att anmäla sitt intresse.

Vi besökte dessa samebyar för att på plats diskutera för och nackdelar med att genomföra studien på respektive område. Därefter valde en arbetsgrupp bestående av Viltskadecenter, SSR, länsstyrelserna, Sametinget och Skandinaviska björnforskningsprojektet ut de två studieområden som var mest lämpade, de två samebyarna Udtja och Gällivare skogssameby.

Under hösten hade vi detaljerade diskussioner med dessa två samebyar om det praktiska genomförandet. Vi märkte även två björnar i Udtja på den första spårsnön. Huvuddelen av märkningen kommer att ske under vårvintern 2010 och uppföljningen under sommar och höst 2010.

Barmarksinventering av varg

Med hjälp av länsstyrelserna i Värmlands, Västmanlands, Dalarnas, Gävleborgs och Örebro län genomförde vi steg 1 i arbetet med att testa en metod för barmarksinventering av varg. Under första halvan 2010 kommer steg 2, DNA-analyser av spillningsprover, att genomföras.

I steg 1 ville vi ta reda på vilken ansträngning som krävs, dvs hur många mil som måste

köras per insamlad vargspillning, om man kör helt förutsättningslöst i ett vargrevir. Sammanlagt kördes mer än 1 700 mil väg i 20 olika vargrevir. Vi testade bland annat betydelsen av vilken typ av väg som avsöktes och kunde konstatera att man hittade en spillning per körda 45 km på små stickvägar som slutar blint, jämfört med 195 km på större vägar i reviren.

Vi bedömer att ansträngningen per hittad spillning tycks vara rimlig och går därför vidare med att DNA-analysera insamlade spillningar.

Björnhundar för renskötare

Under våren 2009 genomförde vi på försök en utbildning som riktade sig till renskötare som vill träna sina hundar att spåra björn i syfte att dokumentera skador, avvärja angrepp och avliva rätt björnar under skydds jakt.

Försöket föll väl ut och eftersom intresset var stort blir det under våren 2010 en fortsättningskurs och ytterligare en nybörjarkurs.

Varg och björnekipage

Utbildningsprogrammen för länsstyrelsernas och Jägareförbundets särskilda varg- och björnhundsekipage fortsatte med schemalagda tre träffar under säsongen. Nytt för i år är ett certifieringssystem som tydligt ska ange vad ett ekipage kan. Fem ekipage hade kommit så långt i sin träning att de fick möjlighet att genomföra provet för certifieringen. Alla klarade sig med den äran.

Besiktningshundar

Under hösten startade vi upp ett nytt utbildningsprogram för att ta fram besiktningshundar. De ska, som namnet anger, användas för att förbättra möjligheterna till dokumentation i samband med t ex rovdjursangrepp på tamdjur. Målsättningen är att de första besiktningshundarna ska certifieras under sommaren 2010. I programmet ingår idag 9 ekipage från olika delar av landet.

FOTO: JENS KARLSSON

Test av hundväst

För 100 jägare som jagar med hund i vargrevir subventionerade Viltskadecenter inköpet av en så kallad vargskyddsväst. Motprestationen var att hundförarna efter avslutad jaktsäsong skulle förmedla sina erfarenheter av västen. Vi följde upp detta genom såväl en enkät som via telefonintervjuer. En kort sammanställning av resultaten finns på Viltskadecenters hemsida. I korthet kan väl sägas att västen har en klar potential men inte är färdigutvecklad. Tillverkaren har dock tagit till sig synpunkterna och modifierat västen.

Rekommendationer för hantering av problemsituationer med rovdjur

Under 2009 publicerade vi **Rekommendationer för hantering av björnskadorna i bigårdar**. Det var den första i en serie av publikationer med rekommendationer från Viltskadecenter.

Under 2009 har vi också jobbat med att sammanställa rekommendationer för hantering av angrepp på tamdjur, angrepp på hundar samt oskygga rovdjur. Dessa kommer att publiceras under 2010. Rekommendationerna riktar sig i första hand till länsstyrelsernas tjänstemän, men också till företrädare för olika intresseorganisationer.

Övrigt (Stora rovdjur)

Löpande verksamhet

Viltskadecenter lägger stor vikt vid att leva upp till rollen som ett servicecenter för framför allt myndigheter och intresseorganisationer, men servar även andra som studieförbund, skolor och universitet, media samt enskilda personer (huvudsakligen lantbrukare och jägare). Detta sker fortlöpande genom ett stort antal dagliga kontakter, framför allt via telefon och e-post.

DNA-analys för att identifiera rovdjursart/enstaka rovdjursindivider från salivprover

Institutionen för Zoökologi vid Lunds Universitet har under 2009 fortsatt arbetet med analyser av rovdjurs-DNA insamlat från bitt i skadade eller dödade tamdjur.

2009 var sista sommaren för insamling av data och under 2010 kommer Viltskadecenter att sammanställa data och jämföra de tre årens DNA-resultat mot besiktningsmännens bedömningar av skadegörande rovdjursart. En utvärdering av besiktningsmetoden och hittills insamlad kunskap om rovdjurens bytshantering vid angrepp på tamdjur kommer att göras.

Laboratoriet har tidigare under studien visat att viss individbestämning av rovdjuren är möjlig, dock inte i samband med vargangrepp på hundar. Hund och varg är för lika genetiskt för att kunna särskiljas i analyserna.

Planering för användning av metoden

Vi kommer att undersöka möjligheter för framtida användning av metoden. Metoden skulle kunna användas framgent som komplement vid särskilt svåra besiktningar eller i andra sammanhang som t ex vid misstänkta problemindivider av varg. Tänkbara användningsområden ska diskuteras utförligare efter sammanställning av de tre årens data.

Boskapsvaktande hundar

Antalet boskapsvaktande hundar i arbete ökade under 2009, men inte in någon större omfattning.

Under 2009 var antalet besättningar med boskapsvaktande hundar 26 st. I flera av dem används mer än en hund. Endast två av tamdjursbrukarna använder hundar till lösgående djur på skogs eller fjällbete (fäbodbete).

VSC genomför besök och håller löpande kontakt med hundanvändare i syfte att utvärdera metoden. Under 2009 har även studiebesök gjorts i syfte att beskriva hundarnas mentalitet. Det är viktigt att det är sunda hundar som används för arbete, eftersom de allra flesta av dem arbetar självständigt. En utvärdering av metoden ska lämnas till Naturvårdsverket under 2010.

FOTO: LINN SVENSSON

"Rovdjurslådan"

Under 2009 har en mobil Rovdjurslåda levererats till Naturum Dalarna och två till länsstyrelsen i Örebro län. För 2010 finns redan fem nya beställningar från Rovdjurscentret de 5 stora, Nordens Ark, Naturum Abisko och länsstyrelserna i Västernorrlands och Västmanlands län.

Förvaltningsmärkning av varg

Under 2009 har VSC förvaltningsmärkt 3 vargar inom reviret Galven i Gävleborgs län. Det var den invandrande hanvargen från Ryssland och två av hans valpar som märktes. (Ytterligare en tikvalp från en senare kull märktes den 10 februari 2010.)

Sändarförsedd vargtik i Galven.

FOTO PER AHLQVIST

Inventering (Stora rovdjur)

Varg

Länsstyrelserna är ansvariga för inventering av stora rovdjur (varg, järv, lo, björn) samt kungsörn. För inventering av varg har Viltskadecenter, på uppdrag av Naturvårdsverket, en övergripande nationell kvalitetssäkringsroll som innefattar samordning, utvärdering och rapportering av den svenska vargpopulationens nationella status.

Skandinavien

Vintern 2008/09 beräknades den gemensamma svensk-norska vargstammen uppgå till 213-252 individer. För svenskt vidkommande omfattar inventeringsarbetet utanför renskötselområdet inte vandringsvargar (dvs. icke-stationära individer). I den ovan presenterade siffran över det totala antalet vargar i Skandinavien ingår därför ett beräknat antal av 22-41 icke-stationära vargar för Sveriges räkning. Beståndssiffran 213-252 vargar inkluderar 11 kända döda vargar under vinterperioden. Populationens tillväxt, räknat på medelvärdet av det totala antalet individer under det senaste året blir 24 % (från i genomsnitt 188 vargar 2007/08 till 232,5 vargar 2008/09). Säsongen 2008/09 konstaterades 26 föryngringar i Skandinavien. Föregående säsong registrerades 19 föryngringar. Antalet familjegrupper 2008/09 var 28 stycken. Därutöver registrerades 11-15 parbildningar utan valpar, så kallade revirmarkerande par. I dessa siffror ingår 4 osäkra par. Tabell 1 och figur 7.

Sverige (inklusive gränsrevir)

Den svenska delen av det skandinaviska vargbeståndet beräknades vintern 2008/09 uppgå till 188-226 individer, inklusive 11 kända döda vargar. Icke-stationära vargar, så kallade vandringsvargar, inventeras inte i Sverige utanför renskötselområdet. I totalsiffran ingår därför ett beräknat antal av 22-41 icke-stationära vargar. Räknat på medelvärdet av det totala antalet individer ökade det svenska vargbeståndet med 20 % jämfört med föregående säsong (från 173 vargar 2007/08 till 207 vargar 2008/09). Antalet revir med bekräftad föryngring säsongen 2008/09 (dvs. valpkullar födda 2008) var 23 st, dvs. 4 fler än föregående säsong. Antalet familjegrupper 2008/09 var 25 st och antalet revirmarkerande par var 11-15 st. I dessa siffror ingår 4 osäkra par. Tabell 1 och figur 7.

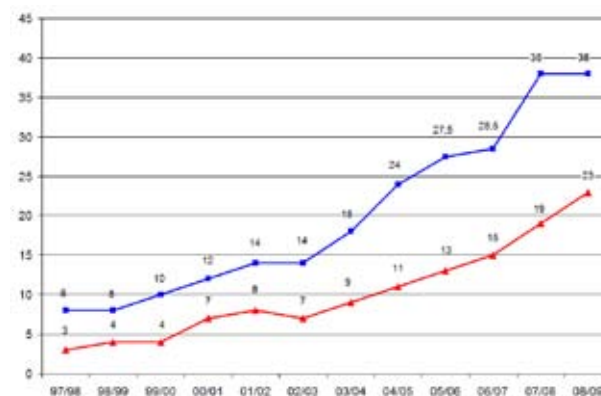
Tabell 1. Antal föryngringar, familjegrupper och revirmarkerande par av varg i Skandinavien, fördelat på respektive land och gränsområdet, vintern 2008/09.

Kategori av varg	Sverige	Sverige/Norge	Norge	Skandinavien
Antal familjegrupper	24	1	3	28
Antal revirmarkerande par	10-13*	1-2*	0	11-15*
Antal föryngringar 2007	22	1	3	26

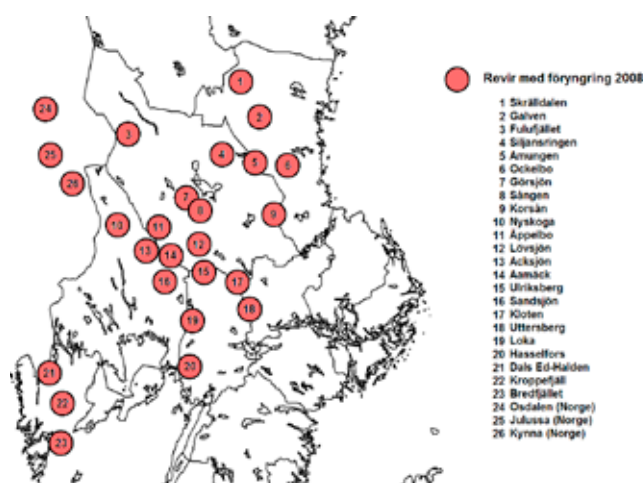
* Maxsiffran inkluderar osäkra par.

Preliminära resultat för vintern 2009/10

I slutet av februari 2010 hade föryngring preliminärt konstaterats 24 skandinaviska vargrevir, varav 3 revir är belägna helt i Norge.

Figur 6. Den svenska vargstammens utveckling under perioden 1997/98 - 2008/09. Den övre kurvan visar medelvärdet av min- och maxantalet revir med antingen familjegrupper eller revirmarkerande par. Den nedre kurvan visar antalet revir med konstaterad föryngring.

Figur 7. Den geografiska fördelningen av de 26 vargrevir i Skandinavien där föryngring konstaterades säsongen 2008/09, dvs. där valpkullar föddes 2008. Tre av dessa revir var belägna helt i Norge.

Sammanställning av inventeringsresultat

Under 2009 sammanställde Viltskadecenter länsstyrelsernas inventeringsresultat för inventerings-säsongen 2008/09. Sammanställningarna bygger framför allt på uppgifter som länsstyrelserna registrerat i den nationella databasen Rovdjursforum.

Sammanställningen för varg gjordes i form av en preliminär statusrapport 1 juli och en slutlig i december. 30 november kom den skandinaviska rapporten Varg i Skandinavien, som skrivs tillsammans med Högskolan i Hedmark (Norge), Skandulv och Vilt- och fiskeriforskningsintitutet, Oulu (Finland).

En preliminär rapport för lodjur kom i augusti. Den slutliga rapporten kom i februari 2010.

Sammanställningen av kungsörninventeringarna presenterades i april 2010.

En preliminär sammanställning av järvinventeringen 2009 gjordes i oktober. Den slutliga sammanställningen i april.

Övrigt

Blanketter för viltskadeärenden (dvs. besiktningssprotokoll och blanketter för ersättnings- och bidragsansökan) reviderades och gjordes elektroniskt skrivbara.

Samverkan, information och utbildning 2009

(Stora rovdjur)

Viltskadecenter har vid ett stort antal tillfällen under 2009 informerat och hållit föredrag om verksamheten, viltskadesystemet och problematiken med rovdjur, tamdjur och hundar, såväl för besökande grupper på Grimsö som för myndigheter, organisationer och ideella föreningar som efterfrågat detta. Nedan följer en del av de aktiviteter vi medverkat vid:

- Flera informationsträffar arrangerade av länsstyrelserna i bl a Dalarnas, Gävleborgs, Jämtlands, Norrbottens, Skåne, Södermanlands, Västerbottens, Västmanlands och Östergötlands län.
- Flera föredrag har hållits vid aktiviteter arrangerade av Svenska Jägareförbundet, Jägarnas Riksförbund, LRF och Studieförbundet, Fåravelsförbundet, Fäbodbrukarföreningarna, m fl.
- Vargsymposiet i Vålådalen (14-20 feb), Lammriksdagen (29 maj), Fäbodriksdagen (18-19 sept), Skandulv (9-12 nov) och Storstämman för renskötare (5-6 okt).
- Flera lektioner har hållits av Viltskadecenter på SLU och Högskolan i Dalarna. och föreläst för ett tiotal besökande studentgrupper från högskolor, folkhögskolor och naturbruksgymnasium.
- Viltskadecenter har medverkat till att ta fram text till en viltförvaltningshandbok som beräknas vara klar 2010. Viltskadecenter har även deltagit i arbetet på Ekologiska institutionen, SLU genom att delta i möten, seminarier och andra gemensamma aktiviteter.
- Viltskadecenter har även assisterat länsstyrelser och enskilda med problemlösning och praktisk hjälp i olika situationer.
- Samordning av inventeringarna i Sverige och Norge av den skandinaviska vargstammen har löpande skett mellan Viltskadecenter och Högskolan i Hedmark, (som har det norska ansvaret för inventering av stationär vargförekomst). En gemensam statusrapport har också producerats för 2008/09, liksom för de tio föregående åren.

- Viltskadecenters styrelse har sammanträtt vid fyra tillfällen under 2009.
- Nationella Rådet för rovdjursfrågor har sammanträtt fyra gånger under året. Flera telefonmöten har hållits inför skyddsjaktsbeslut med mera.
- Viltskadecenter har aktivt deltagit i publiceringen av flera tidningsartiklar i olika medier genom faktaförmedling och granskning av manuskript. Viltskadecenter har även medverkat och förmedlat information till allmänheten via TV och radio.

Yttranden

Viltskadecenter har under 2009 fått möjlighet att yttra sig över ett stort antal remisser, gällande framför allt bidrags- och ersättningsärenden men även beträffande skyddsjakt på varg. Naturvårdsverket har begärt speciella yttranden av Viltskadecenter i flera ärenden med anledning av ansökan om skyddsjakt på varg.

När det gäller yttranden angående skyddsjakt på varg så är det Viltskadecenters uppgift att ta ställning till om den specifika vargen kan anses vara mera skadebenägen än ”genomsnittsvargen” och vad vargarna har för ursprung.

Vår bedömning är att det effektivaste sättet att minska antalet angrepp på tamdjur och hundar är att bevilja skyddsjakt i vargrevir med många fårbesättningar och omfattande jakt med löshund.

Antalet remisser har ökat i takt med att vargarna spridit sig till mera tamdjurstäta områden och där orsakat svårare skador. Idag saknas tyvärr både nationella och regionala strategier för hur skyddsjakt ska användas för att förebygga vargangrepp på tamdjur och hundar.

Utbildningar

- 11-12/2 Grundkurs i kvalitetssäkring och inventering av rovdjur
- 24-25/2 Fäbodbrukare
- 3-4/3 Fåravelsförbundet
- 23-24/3 Kurs länsstyrelsernas vargekipage
- 1-2/4 Fortbildning av viltskadehandläggare
- 22-23/4 Grundutbildning för besiktningsmän för tamdjur och hundar
- 24/4 Grundutbildning i Rovdjursforum vilt-skador.
- 12-13/5 Grundkurs kvalitetssäkring och inventering av rovdjur i renkötselområdet

- 6-9/6 Kurs länsstyrelsernas björnekipage
- 3-6/8 Kurs länsstyrelsernas björnekipage
- 11-13/8 Kurs björnhundar för renskötare
- 4-5/11 Kurs för besiktningshundsekipage
- 2/12 Grundkurs i kvalitetssäkring och inventering av rovdjur i Götaland
- 8-9/12 Kurs för länsstyrelsen i BD-län: samordning, samsyn och vikten av dokumentation vid rovdjursinventeringar

Publikationer inom delområde Rovdjur

Inventeringsrapporter

Resultat från inventeringar av kungsörn i Sverige 2008

Preliminära resultat från inventering av järv i Sverige 2009

Preliminära resultat från inventeringar av lodjur i Sverige 2007/2008

Varg i Sverige vintern 2008/09, Preliminär statusrapport

Varg i Sverige vintern 2008/09, Statusrapport
Varg i Skandinavien, Statusrapport för vintern 2008/2009

Faktablad

Stängsel för att förebygga skador från rovdjur
Reviderad upplaga 2009

Leva med björn – Att bo i björnområden
Reviderad upplaga 2009

Leva med björn – Friluftsliv i björnområden
Reviderad upplaga 2009

Leva med björn – Biodling i björnområden
Reviderad upplaga 2009

Broschyrer

Om du möter en varg (svenska, engelska och tyska) Reviderad upplaga 2009

Om du möter en björn (svenska, engelska och tyska) Reviderad upplaga 2009

Björnskador i bigårdar, Rekommendationer från Viltskadecenter 2009:1

Tamdjur och rovdjur – går det ihop?
Reviderad upplaga 2009

Sporing av björn, en empirisk studie av ettersøksekvipasjer på björn sommaren [11] 2007 og 2008, Rapport nr 2009, Fra det skandinaviske bjørneprosjektet til Statens naturoppsyn og Viltskadecenter.

Övrigt vilt (gäss, trana och sångsvan)

Personalförändring

Mikael Hake kommer att sluta sin anställning på Viltskadecenter och två nya medarbetare har under året fasats in inom verksamhetsområdet ”övrigt vilt”.

Johan Månsson

Johan har sedan tidigare erfarenhet av förvaltningsfrågor och skador orsakade av stora växtätare. Han disputerade hösten 2007, på älgens betesekologi, skogsskador samt inventeringsmetodik av älg. Under 2008 och 2009 arbetade han vidare med älg, skogsskador och fodertillgång inom ett stort samarbetsprojekt mellan SLU (Umeå), Sveaskog och Skogforsk. Sedan i juli 2009 har Johan en tjänst på viltskadecenter (80%) och går upp till 100% under 2010. Tjänsten är forskningsinriktad och Johan kommer att vara ansvarig för att vetenskapligt utvärdera förebyggande åtgärder för att förhindra skador men också frågeställningar runt fåglarnas ekologi som kan påverka deras effekt på jordbruksgrödor. I hans tjänst på Viltskadecenter ingår också att ta fram en metod för att besiktiga skador på gröda orsakade av vildsvin. Johan har bakgrund som både aktiv ornitolog och jägare.

Anne Wiberg

Anne har en bred erfarenhet av fältarbete genom olika typer av inventeringar inom skog och landskapsekologi och i olika projekt på Grimsö. De senaste säsongerna har hon arbetat med fältstudier utav tranor och gäss vid Kvismaren och Hornborgasjön och har sedan november 2008 arbetat heltid med databearbetning, skadeförebyggande arbete och fältstudier för Viltskadecenter. Anne har också arbetat för Skandulv på Grimsö forskningsstation med studier utav predationstakt och spårning och har erfarenheter som kan användas på rovdjurssidan för Viltskadecenter. Tidigare har hon jobbat som djurvårdare i många år med nordiska djur på Skånes djurpark. Hon har gymnasial kompetens inom lantbruk och har magisterexamen i biologi med inriktning mot naturvård och viltbiologi. Anne kommer att vara ansvarig för fältverksamheten när det gäller att insamla data om fåglar-

nas ekologi och beteende och hur de svarar på vidtagna förebyggande åtgärder. Hon kommer även att vara del i samarbetsgrupper för att föra det skadeförebyggande arbetet vidare i problemområden samt bearbeta insamlade data och ansvara för återrapportering utav allmänhetens observationer utav tranor märkta i Västmanland.

De båda nya medarbetarna ska vara en drivande kraft för informationsspridning och att öka kunskapen om faktorer som påverkar skador orsakade av fredade fåglar (fram för allt tranor, gäss och sångsvan). Vår ambition för framtiden inom Viltskadecenter är att utveckla de metoder som idag används och finna nya vägar för att mildra konflikter mellan fredade fåglar och jordbruk. Genom ansökningar från externa finansiärer hoppas vi få medel till flera doktorandtjänster som kan öka möjligheterna att lära oss mer om dessa fåglars ekologi och utifrån det också utveckla skadeförebyggande metoder.

Tillståndsbeskrivning fågelpopulationerna

Nationella räkningar av tranor och gäss utförs årligen i Sverige och räkningar av sångsvanar görs vart femte år. Räkningarna visar att populationerna hos de flesta fredade fågelarter som orsakar skador på gröda fortfarande ökar, vilket har lett till att trycket på att få fram förvaltningsplaner med tydliga målformuleringar för arterna på nationell basis har ökat. Detta skulle underlätta hur fördelningen av medel ur viltskadanslaget fördelas på länsnivå. Nedan presenteras hur populationerna hos de aktuella arterna har utvecklats under de senaste tre decennierna. Figurerna som redovisar gässens antalsutveckling är gjorda av Leif Nilsson, Lunds Universitet. Ytterligare information kan hämtas från hemsidan: <http://www.biol.lu.se/zooekologi/waterfowl/GooseInv/gcount2.htm>

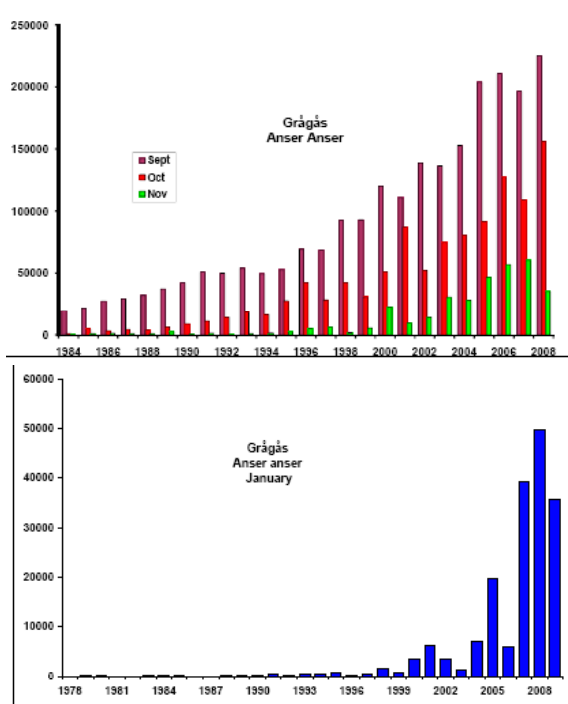
Årsrapporten 2008/2009. ”Internationella sjöfågel- och gåsinventeringarna i Sverige” går att ladda ner från följande sida:

http://www.zoo.ekol.lu.se/waterfowl/ANDINV/ANDRAP/Waterfowl_Report_08-09.pdf

Grågås

Efter att ha ökat närmast explosionsartat mellan 1994 och 2005 verkade det som om populationens ökningstakt (septemberräkning) minskade något mellan 2005 och 2007. Antalet räknade gäss låg under dessa år på ca 200 000 (figur 8). År 2008 ökade dock populationen igen och nådde en ny rekordsiffra under september-räkningen på ca 225 000 st. Det återstår att se huruvida populationen håller sig på denna nivå under de närmaste åren men av trenden att döma verkar populationen fortsätta att öka. Antalet inräknade individer vid inventeringarna i mitten av oktober fortsatte också att öka, medan räkningarna i november och januari (2009) gav lägre siffror än tidigare år. Antalet gäss som stannar i landet under vintern är starkt beroende av väderleksförhållanden och vinterns hårdhet. Antalet anmälda skador orsakade av grågås fortsätter att öka snabbt. Förutom populationsökningen beror detta troligen på att problemet i allt större utsträckning uppmärksammas av brukare.

Prognos: Ökat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

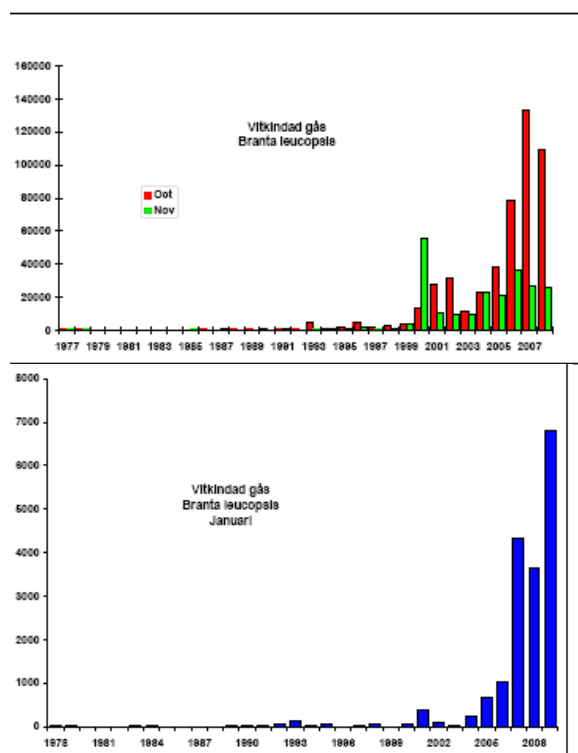

Figur 8. Antalet grågäss som har räknats in vid de nationella inventeringarna i mitten av september, oktober och november 1984–2008, samt i mitten av januari 1978–2009. Figurerna är hämtade ur Nilsson 2009 – Internationella sjöfågel- och gåsinventeringarna i Sverige. Årsrapport 2008/2009.

Vitkindad gås

Vid räkningen i mitten av oktober 2007 noterades ett överlägset rekord för hur många vitkindade gäss som höll till i Sverige. Drygt 150 000 individer räknades in, vilket var nästan en fördubbling av den tidigare högsta noteringen (figur 9). Under hösten år 2008 blev inte fullt så många vitkindade gäss inräknade - ca 110 000. Artens population verkar dock fortfarande öka totalt sett. Detta stöds av det faktum att antalet övervintrande vitkindade gäss i Holland har ökat kraftigt under de senaste åren. Den population som häckar i Sverige sprider sig västerut och under 2008 och 2009 rapporterades problem med skador till och med från Jämtlands län under sommaren. Fler och fler vitkindade gäss tycks också välja att övervintra i Sverige. Sedan början av 2000-talet har antalet vitkindade gäss som räknats in under januariinventeringarna ökat från några 100 till ca 7 000st. Det återstår att se huruvida den vitkindade gåsen kommer att bli en regelbunden övervintrare i landet i framtiden.

Prognos: Ökat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

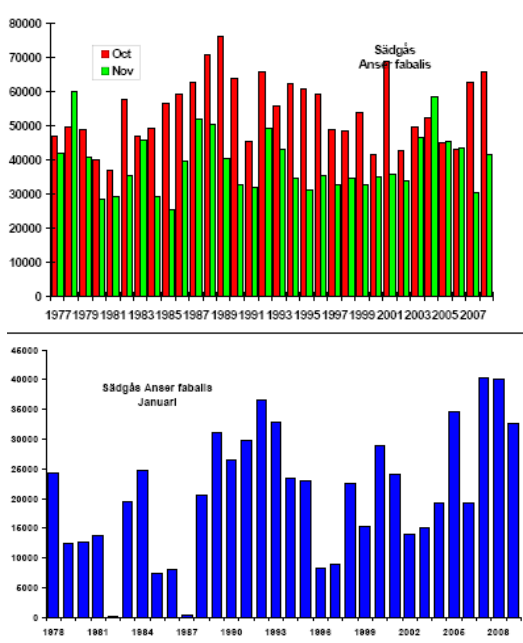

Figur 9. Antalet vitkindade gäss som har räknats in vid de nationella inventeringarna i mitten av oktober och november 1977–2008, samt i mitten av januari 1978–2009. Figurerna är hämtade ur Nilsson 2009 – Internationella sjöfågel- och gåsinventeringarna i Sverige. Årsrapport 2008/2009.

Sädgås

Detta är den enda av de aktuella arterna vars population inte ökar. Snarare är det så att antalet sädgäss som vistas i landet under hösten har legat på en stabil nivå under de senaste tre decennierna (figur 10). De sädgäss som häckar i Sverige är uteslutande av rasen *Anser fabalis fabalis* som brukar kallas skogssädgås. Majoriteten av de som rastar i Sverige under vår och höst är också skogssädgås. Bland de rastande sädgässen finns också rasen tundrasädgås *Anser fabalis rossicus*, som häckar på den ryska tundran. År 2008 räknades 65 000 sädgäss under inventeringen i oktober - den högsta siffran sedan år 2001. I januari 2009 räknades relativt få övervintrande sädgäss in (32 500 st) men denna siffra är starkt väderberoende och vid hårdare vintrar drar gässen vidare söderut till bl a Danmark. Vädrets påverkan gör också att det är svårt att prognostisera skadegraden för vinterhalvåret. En stor del av hela världspopulationen av skogssädgås rastar i Sverige. Skogssädgåsen är klassad som hotad och med tanke på att populationen snarare har minskat än ökat under de senaste 20 åren drog man 2008 igång ett forskningsprojekt finansierat av Sveriges Ornitologiska Förening. Projektet syftar till att undersöka vilka flyttvägar skogssädgässen följer och var de häckar, ruggar och övervintrar. Detta kommer man bland annat att göra genom att följa fåglar som försetts med satellitpejlade radiosändare.

Prognos: Oförändrat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

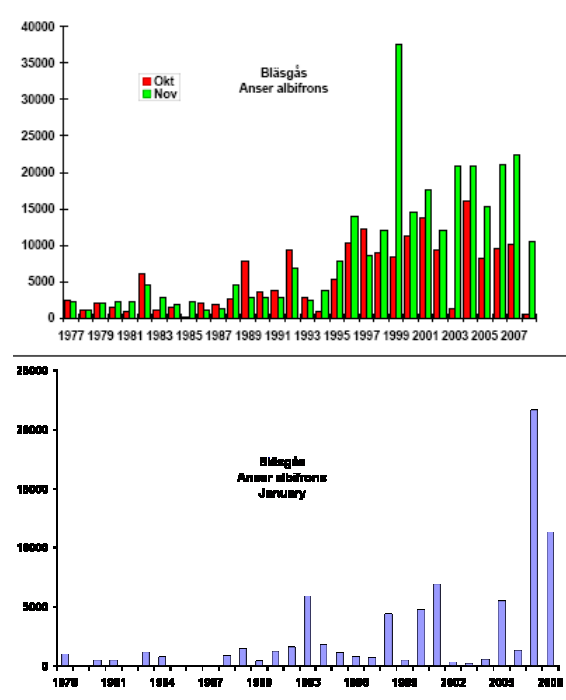

Figur 10. Antalet sädgäss som har räknats in vid de nationella inventeringarna i mitten av oktober och november 1977–2008, samt i mitten av januari 1978–2009. Figurerna är hämtade ur Nilsson 2009 – Internationella sjöfågel- och gåsinventeringarna i Sverige. Årsrapport 2008/2009.

Bläsgås

Bläsgåsen häckar inte i Sverige utan i högarktiska områden. De bläsgäss som passerar och rastar i Sverige häckar i huvudsak på tundran vid ryska ishavskusten och övervintrar i västra Europa längs Nordsjökusten. Arten vistas hos oss i huvudsak under flyttningen vår och höst. Under de senaste tio åren har antalet bläsgäss som håller till i landet ökat markant (figur 11), mellan 2003 och 2007 har antalet som räknats in legat runt 20 000 st i mitten av november. Under 2008 var det dock betydligt färre, ca 11 000. Bläsgåsen har dessutom börjat övervintra i södra delen av landet i allt större utsträckning. Bläsgåsen tycks vara känslig för kyla och därför uppstår stora mellanårsvariationer på antalet övervintrande gäss i Sverige. Under milda vintrar har ca 20 000 gäss räknats i januari (2007) medan färre individer räknas under strängare vintrar ca 11 000 st (2008) och ca 8 000 st (2009). Det är sällan skador på gröda orsakade av bläsgås rapporteras. Detta beror troligen på att arten är mycket lik sädgåsen till utseendet. Man bör dock notera att allt fler bläsgäss vistas i landet och att antalet nu är uppe i ungefär hälften av antalet sädgäss som räknas in under hösten. Det finns alltså all anledning att följa populationsutvecklingen och skadeproblematiken kopplad till denna art i framtiden.

Prognos: Ökat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

Figur 11. Antalet bläsgäss som har räknats in vid de nationella inventeringarna i mitten av oktober och november 1977–2008 samt i januari 1978–2008

Övriga gåsararter

Kanadagåsen är inte fredad på samma sätt som de övriga gåsararterna eftersom skydds jakt tillåts under hela året. Som nämnts tidigare i viltskadecenters årsrapporter, så har antalet kanadagäss i landet ökat framför allt under de senaste 15 åren. År 2008 räknades färre antal gäss in under höstinventeringarna (både i oktober och november) jämfört med rekordåret 2007, men det var fortfarande den näst högsta noteringen – ca 25 000 st (okt) och 47 000 st (nov). Antalet övervintrande kanadagäss fortsätter att öka i landet och under inventeringen i januari 2009 noterades en ny toppnotering på ca 70 000 st. Även antalet spetsbergsgäss som vistas i Sverige ökar. Rekordhöga antal har noterats under de senaste årens höstinventeringar (oktober 2006 och 2007) med totalsummor runt 250-300 fåglar. Under hösten 2008 noterades ett nytt rekord på ca 750 räknade individer. Däremot sågs färre individer (ca 100 st) i januari 2009 jämfört med de två tidigare åren. Spetsbergsgåsen är mycket lik sädgåsen till utseendet och det uppskattade antalet individer som uppehåller sig i Sverige är förmodligen en grov underskattning.

Prognos: Ökat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

FOTO: MIKAEL HAKE

Trana

Viltskadecenter har sedan 2005 utfört nationella räkningar av antalet tranor som vistas i landet i mitten av september i samarbete med Leif Nilsson vid Lunds Universitet. Under dessa fem år har antalet inräknade tranor legat runt 40 000 individer. Under 2009 räknades tranor som höll till på olika lokaler i Sverige under helgen 13-14

september. I skrivande stund är data från 2009 års inventering ej sammanställt. Vi får återkomma med detta i ett faktablad senare under 2010. Då felmarginalerna kan vara stora från år till år (beroende på väderleksförhållanden och hur många observatörer som varit ute och räknat) och räkningarna pågått under endast fem år är det för tidigt att dra några slutsatser om hur tranopopulationen i landet utvecklas. Jordbruksområdena kring Kvismaren (Örebro län), Hornborgasjön (Västra götlands län) och Tåkern (Östergötlands län) hyser en stor mängd av tranorna under hösten. Under de år som inventeringen pågått har mellan 43 % och 50 % av tranorna räknats in i dessa områden. Störst andel tranor hittar man i Örebro län - mellan 19 % och 25 %.

Lokala räkningar visar dock att antalet tranor som håller till i jordbruksområden i olika delar av landet ökar. Som exempel kan nämnas att det maximala antalet tranor som håller till vid Kvismaren i Örebro län under sommaren har ökat från 300 till 1 600 individer bara under perioden 2002–2008. Ingen räkning utfördes tyvärr under 2009. Det är ännu oklart om den matning som har genomförts i området under somrarna 2005–2008 har bidragit till ökningen. Så länge fåglarna håller sig på den viltåker som avsatts och inte orsakar några större skador i området är detta dock av mindre betydelse. Det maximala antalet tranor som höll till i Kvismaren under hösten var ca 19 400 st (6/10) att jämföra med de 14 000 som räknades in år 2008.

Prognos: Ökat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

Första skydds jakten på trana beviljad sedan 1996

Efter att en brukare vid Kvismaren i Örebro län, upplevt stora problem med tranor på framförallt potatisodling och då skrämsel tycktes vara verkninglös, beviljades skydds jakt på ett fåtal individer. Innan beslut fattades skickades ärendet ut på remiss från länsstyrelsen till flera berörda organisationer. De flesta svaren var försiktigt positiva men tryckte på vikten av uppföljning. Ett negativt svar kom in efter utsatt sista datum för respons. Ingen trana sköts dock.

Sångsvan

Som påpekats i Viltskadecenters årsrapport för 2007 så bedrivs inga regelbundna räkningar av sångsvan i landet. Arten räknas visserligen vid sjöfågelinventeringen i mitten av januari men eftersom sångsvanarna har ändrat vanor och numera i betydande utsträckning söker föda på land täcks de inte in på samma sätt vid inventeringarna som de gjorde tidigare. Därför organiseras speciella inventeringar av sångsvan i Europa med femårsintervall. Dessa räkningar visar att arten har ökat kraftigt i antal under de senaste decennierna. Nästa inventering kommer att ske 2010, och då får vi en uppfattning om huruvida antalet sångsvanar fortsätter att öka. Vid sjön Tysslingen i Örebro län som är en av landets viktigaste rastlokaler under vårflyttningen har maxantalet sångsvanar som rastar samtidigt aldrig varit under 2 400 st (år 2003) under åren 1999-2009 (enligt officiella siffror rapporter i artportalen "Svalan"). Den högsta siffran noterades år 2001 då 4 500 svanar räknades in samtidigt. Sångsvanarna tycker framförallt om att besöka fält med höstraps och under 2008 kom rekordmånga rapporter in om skador som arten orsakat i jordbruksområden i landet. År 2009 besiktigades 20 skador som rörde skada orsakad av sångsvan jämfört med 2007 och 2008, då 9 respektive 12 skador besiktigades.

Prognos: Ökat antal anmälda skador inom de närmaste åren.

Skydds jakt sångsvan

Skydds jakt beviljades på tio sångsvanar i Värmlands län 2009, vilka också fälldes. Efter att skydds jakten utfördes försvann sångsvanarna från området. Det är oklart om detta var en direkt effekt av jakten eller bara en effekt av att fåglarna ändå flyttade vidare.

Kostnader

Det är svårt att uttala sig om de exakta kostnaderna för ersättning av skador på gröda och bidrag till förebyggande åtgärder 2009 eftersom inrapporteringen från länen till Rovdjursforum, i skrivande stund, inte är komplett. Hur som helst kan man konstatera att de totala kostnaderna som inrapporterats till och med 25 januari 2010 är lägre än för samma period 2009. Ytterligare information om viltskadestatistik för 2009 kan hämtas från viltskadecenters hemsida.

Projekt (övrigt vilt)

Tranors överlevnad och rörelsemönster

För att få mer information om tranans överlevnad och rörelsemönster sökte vi efter ringmärkta tranor vid Kvismaren (Örebro län), där de samlas innan de flyttar vidare söderut under hösten, från den 19 september till den 8 oktober, 28 tranor och fyra sädgäss avlästes.

Utvärderingsförsök av skydds jakt på trana

En lantbrukare i Kvismare-området fick skydds jakt på trana beviljad för att förhindra skador på potatis och morötter. Vi kombinerade avläsningar i fält med en skydds jakts studie där vi noterade antal tranor som befann sig på brukarens marker och vilka fält de nyttjade för att se effekten av eventuell skydds jakt under 13 dagar. Vi satt i ett jaktorn i gryningen med överblick över fälten och observerade vilka fält tranorna valde efter utflog från nattplats. När aktiviteten på tranorna gått ner lämnade vi tornet, vanligtvis någon timme efter solens uppgång. Vid kl 12:00 och kl 17:00 besökte vi åter området och räknade antalet tranor på fälten. Någon skydds jakt genomfördes dock inte eftersom tranorna aldrig befann sig på de fält för vilka skydds jakt hade utfärdats.

Revirinventering av tranor

En årlig inventering av häckande tranor görs på jordbruksmark inom ett ca 54 000 ha stort område, inkluderande Grimsö forskningsområde. Årets inventering pågick i 16 dagar under perioden 13 juli – 15 augusti. Tranorna går ut på öppna marker inom sitt revir och födosöker om de är ostörda och vi söker av dessa områden tidiga morgnar. I år observerades tranor i omkring 80 revir (77-83 revir), vilket i stort sett är det antal vi haft de senaste åren. En viss osäkerhet i datat finns det, eftersom man inte ser alla par på fälten samtidigt. I år var det 15 förnygringar med totalt 17 ungar i området. Vi märkte en av ungarna med färgringar genom att springa ikapp ungen från bil innan den var flygg.

FOTO: PER WEDHOLM

Grågåsstudier vid Hornborgasjön

2008 startades ett nytt projekt vid Hornborgasjön i Västra Götalands län med syfte att ta reda på om flygande (det vill säga icke-ruggande) grågäss kan styras till fält där de inte gör någon skada i kombination med skrämselfält. Ett fält avsattes 2008 som gäsbetesåker strax väster om Hornborgasjön. På fältet matades grågässen in med korn som spreds ut automatiskt med hjälp av en foderautomat. Under 2009 matades grågässen åter på viltåker, men med mer intensiv skrämselfält på omkringliggande fält för att vi ska få en uppfattning om hur effektiv kombinationen av de båda metoderna är. Gäsbetesåker och omkringliggande fält övervakades i 6 timmarspass, fördelat på tre skift över dygnets ljusa timmar, under perioden 24 april -17 juni. Antalet gäss på respektive fält noterades var tionde minut och skrämselfältgärder eller annan störning som gjorde att gässen lyfte noterades. Preliminära resultat visar att utnyttjandet av gäsåker var relativt god. Dock skulle det vara önskvärt med ett mer intensivt skrämselfält för att se om utnyttjandegraden kan ökas ytterligare.

Under samma period återupptogs studierna av grågässens habitatval och preferens för olika grödor vid Hornborgasjön som startades i samarbete med länsstyrelsen i Västra Götalands län 2006. En slinga kördes runt sjön för att inventera antalet gäss på fälten i ett 9 300 ha stort område inklusive sjön (2-3 km avstånd från sjön). Insamlade inventeringsdata kompletterades med uppgifter om vilken gröda som odlats på fälten. Datat kommer att analyseras under 2010.

Ansökan doktorandtjänst

Viltskadecenter skickade in en ansökan om medel till en doktorandtjänst till Formas och Lammska stiftelsen under 2009. Syftet med doktorandprojektet är att öka kunskapen om

tranans rörelsemönster och resursutnyttjande på rastlokaler och i områden där fåglar samlas under flyttning och där icke häckande fåglar samlas under sommarperioden. Genom att både analysera och komplettera data från Viltskadecenters tidigare utförda pejlingar och inventeringar vid rastlokaler kommer vi att kunna öka förståelsen för vad som styr tranornas rörelser och födosök. Sådan kunskap kan även användas för förebyggande av skador orsakade av gäss och svanar eftersom deras ekologi tycks överlappa mycket med tranans.

Inga medel tilldelades för projektet under 2009. Vi ämnar söka igen under 2010.

FOTO: ANDERS JARNEMO

Vildsvin

Sveige saknar idag en inventeringsmetodik som kan ligga till grund för att få fram en samlad bild av hur stora kostnader vildsvinen orsakar lantbrukare runt om i landet. Viltskadecenter har därför fått i uppdrag av Naturvårdsverket att driva ett pilotprojekt som syftar till att utveckla en metodik för att inventera ekonomiska förluster orsakade av vildsvin på jordbruksgröda. För att nå dit kommer vi att:

- 1) Utveckla ett fältprotokoll som kan användas vid inventering av skador.
- 2) Vidareutbilda besiktningsmän i fyra län (Örebro, Sörmland, Skåne och Kronoberg).
- 3) Testa och utveckla inventeringsmetodiken i de fyra försökslänerna.
- 4) Erhålla preliminära resultat på kostnader i samband med vildsvinsskador.
- 5) Ta fram underlag för att beräkna kostnader som berör utförandet av skadeinventeringar.
- 6) Initiera datainsamling för att på sikt kunna analysera faktorer som påverkar skadefrekvens.

Arbetet inleddes under hösten 2009.

Samverkan, information och utbildning (övrigt vilt)

Konferensdeltagande

Viltskadecenter deltog i den internationella gåskonferensen med ”*The Goose Specialist Group of Wetlands International*” i Höllviken 9-13 oktober. Gruppens syfte är att stärka kontakten mellan forskare som arbetar med flyttande gåspopulationer på norra halvklotet. Huvudtema var de växande gåspopulationerna i Europa och hur vi ska förvalta dessa. Ca 100 deltagare kom från 19 länder och det hölls 55 föredrag.

Viltskadecenter presenterade föredraget: Measures to prevent crop damage caused by increasing goose populations in Sweden/ Mikael-Hake, Johan Månsson och Anne Wiberg.

Fågelseminarium

Viltskadecenter arrangerade tillsammans med Länsstyrelsen i Örebro ett seminarium om viltskador orsakade av gäss, tranor och sångsvan 20-21 oktober 2009 i Kilsbergen, Örebro (55 deltagare från 14 länsstyrelser). Seminariet fokuserade på samordning mellan länen när det gäller hantering av viltskademedel.

Samverkan med myndigheter och organisationer

Omfattningen av detta arbete har ökat allt mer under de senaste åren. Under 2009 har Viltskadecenter bland annat fungerat som rådgivare i frågor som rör förebyggande åtgärder mot skador på gröda för så gott som samtliga länsstyrelser i landet. Detta har bland annat omfattat möten med tran- och gåsgrupper, föredrag vid möten, hjälp vid skrivande av ansökningar och projektplaner, samt hjälp vid genomförande och utvärdering av projekt som syftar till att förebygga fågelskador på odlad gröda.

Viltskadecenter har även skrivit remissvar vid ansökningar om skydds jakt till olika länsstyrelser. Dessutom har tio föredrag om problemen kring skador på gröda orsakade av gäss, trana och sångsvan hållits, varav åtta för myndigheter och två för ideella föreningar (se nedan).

Utbildningar och träffar

Externa föredrag

- 27/1 Ornitologiska Klubben Örebro, Karlslund (sommarttranornas beteende).
- 16/2 Länsstyrelsen Västmanland, Köping (stormöte om fredat vilt).
- 19/2 Länsstyrelsen Västmanland, Västerfärnebo (stormöte om fredat vilt).
- 26/2 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (stormöte om tran- och gåsskador).
- 4/3 Länsstyrelsen Jönköping, Draven (stormöte om tran- och gåsskador).
- 30/3 Länsstyrelsen Södermanland, Sörfjärden (stormöte om grågåsskador).
- 25/5 Länsstyrelsen Södermanland, Nyköping (stormöte inför bildande av naturreservat vid Hannsjön, Kiladalen – information om eventuella tran- och gåsskador som kan uppkomma).
- 15/6 Länsstyrelsen Södermanland, Nyköping (stormöte inför bildande av naturreservat vid Erkan, Kiladalen – information om eventuella tran- och gåsskador som kan uppkomma).
- 19/8 Länsstyrelsen Jämtland, Östersund (stormöte om tran- och gåsskador).
- 6/10 Arboga Fågelklubb, Arboga (förebyggande av grågåsskador).

Möten

- 11/2 Alvhem, Västra Götalands län (fältmöte med brukare om grågås- och sångsvansskador).
- 25/2 Länsstyrelsen Södermanland, Sörfjärden (gåsgruppen).
- 2/3 Länsstyrelsen Örebro, Kvismaren, (stormöte).
- 19/3 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (tran- och gåsgruppen).
- 16/4 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (möte om fältarbete grågås 2009).
- 17/4 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (tran- och gåsgruppen).
- 19/4 Hornborgasjön (möte Svenska Tranarbetsgruppen).

- 19/5 Vallda, Hallands län (möte med brukare).
- 19/5 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (möte om fältarbete grågås 2009).
- 25/5 Naturvårdsverket, Stockholm (nationell plan vildsvinsförvaltning).
- 26/5 Länsstyrelsen Västmanland, Sjolunda (fältmöte med länsstyrelsen och brukare).
- 9/6 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (tran- och gåsgruppen).
- 18/6 Länsstyrelsen Värmland, Ölme (tran- och gåsgruppen).
- 28/7 Hushållningssällskapet, Kristianstad (utveckling besiktningsmanual gröda).
- 11/8 Länsstyrelsen Värmland, Ölme (tran- och gåsgruppen).
- 20/8 Länsstyrelsen Västra Götaland, Hornborgasjön (tran- och gåsgruppen).
- 20/8 LRF, Grimsö (informationsutbyte viltskador).
- 27/8 Linköping (möte arbetsgrupp för samordning av länsstyrelsernas handläggning av viltskador).
- 1/9 Länsstyrelsen Jönköping, Draven (fältmöte tran- och gåsgruppen).
- 10/9 Länsstyrelsen Örebro, Kvismaren (gås- och trangruppen).
- 15/9 Länsstyrelsen Skåne, Kristianstad (gåsgruppen).
- 7/10 Länsstyrelsen Värmland, Ölme (tran- och gåsgruppen).
- 8/10 Länsstyrelserna och Svenska Jägareförbundet, Västerås (förvaltning vildsvin).
- 26/10 Länsstyrelsen Södermanland, Sörfjärden (gåsgruppen).
- 27/10 Länsstyrelsen Västra Götalands, Hornborgasjön (fältmöte).
- 30/10 Naturvårdsverket, Stockholm (nationell plan för vildsvinsförvaltning).
- 4/12 Länsstyrelsen Södermanland, Sörfjärden (planering fältstudier grågås).
- 17/12 Länsstyrelsen Blekinge, Karlskrona (gåsgruppen).

Internationella kontakter

Viltskadecenter har, på begäran, förmedlat information om det svenska viltskadesystemet och skador på gröda orsakade av fåglar till följande personer och institutioner i utlandet:

Dr. Fridtjof Ziesemer, Landesamt für Landwirtschaft, Umwelt und ländliche Räume Schleswig-Holstein, Staatliche Vogelschutzwarte, Flintbek Tyskland.

Viltskadecenter har även, efter deltagandet i den internationella gåskonferensen i Höllviken 9-13 oktober 2009, inlett ett informationsutbyte med följande personer som arbetar med skador på gröda orsakade av gäss i Europa:

Mr. Henk Revoort, Secretaris Faunafonds, Dordrecht, Holland.

Frans van Bommel, van Bommel Faunaverk, Wageningen, Holland.

Preben Clausen, Afd. for Vildtbiol. & Biodiv., Danmarks Miljøundersøgelser, Aarhus Univ.

Arne Follestad, Norsk Institutt for Naturforskning, Trondheim, Norge.

Övrig samverkan

Viltskadecenter har medverkat till att ta fram text till en viltförvaltningshandbok som beräknas vara klar 2010. Viltskadecenter har även deltagit i arbetet på Ekologiska institutionen, SLU genom att delta i möten, seminarier och andra gemensamma aktiviteter.

Undervisning

- 1-2/4 Utbildning viltskadehandläggare, Grimsö.
- 22/4 Föredrag om Kungsörn för besiktningsmän tamdjur Grimsö.
- 27-28/5 Utbildning för besiktningsmän på gröda, Grimsö.
- 3-4/6 Utbildning för besiktningsmän på gröda, Grimsö.
- 5/10 Undervisning (6 timmar), Grimsös 10-poängskurs i viltbiologi.

Kontakter och informationsverksamhet

Viltskadecenter har aktivt deltagit i publiceringen av flera tidningsartiklar i olika medier genom faktaförmedling och granskning av manuskript. Viltskadecenter har även medverkat och förmedlat information till allmänheten via TV och radio (SVT Västnytt och P1 Naturmorgon).

Faktablad publicerade 2009

Tre faktablad har publicerats 2009:

- Hur många tranor räknades in i Sverige 2005-2008.
- Hur beter sig sommartranor – och hur kan man utnyttja informationen till att förebygga skador på gröda
- Avsättning av tranåkrar – hur påverkar det fåglarnas beteende?

Populärvetenskapliga artiklar publicerade 2009

- Sommartranornas beteende vid Kvismaren. Fåglar i Kvismaren 24:13-18. Hake, M. & de Keizer, P. 2009.

Rovdjursforum

Rovdjursforum är en nationell databas med uppgifter om om stora rovdjur i Sverige. Den består idag av två delar: *Viltskadedelen* och *Inventeringsdelen*. I *Viltskadedelen* lagras länsstyrelserna ärenden som rör bidrag till åtgärder som förebygger skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och gröda samt ärenden rörande ersättning för uppkomna skador. I *Inventeringsdelen* lagras data från länsstyrelsernas rovdjursinventeringar. Den innehåller även funktioner till stöd för planering och sammanställning av inventeringsarbetet. Viltskadecenter ansvarar för support till användare, utbildning av nya användare, underlag för vidareutveckling av Rovdjursforum, beställningar till leverantörer av drift samt projektledning för utvecklingsarbete.

Under 2008 påbörjades arbetet med en ny version av Rovdjursforum. Den nya versionen, som bl a innehåller uppdaterade kriterier för kvalitetssäkring enligt Naturvårdsverkets föreskrifter för inventering NFS 2007:10, färsigställdes och togs i bruk i mars 2009.

Under 2009 gavs två utbildningstillfällen för nya användare av Rovdjursforum, ett för inventeringsdelen och ett för viltskadedelen. Därtill gavs kortare information om Rovdjursforum i samband med andra träffar och möten, bl a vid besiktningskurs för viltskador på gröda. Rovdjursforum har idag drygt 400 användare.

Övrigt

Viltskadecenters webbplats

Under 2009 hade Viltskadecenterswebbplats drygt 38 000 unika besökare. Dessa gjorde tillsammans cirka 57 000 besök på hemsidan. Totalt visades hemsidans sidor mer än 263 000 gånger under 2009.

Jämfört med 2008 hade hemsidan 18 procent fler unika besökare under år 2009. Antalet besök ökade från 2008 till 2009 med 20 procent och antalet sidvisningar med 5 procent.

Sedan 2007 har antalet besök och besökare ökat med i genomsnitt 17 respektive 15 procent årligen.

Under 2009 arbetade vi med fortlöpande uppdatering av hemsidans innehåll och fortsatt utveckling av dess form och struktur.

Målet med hemsidan är att den ska tillhandahålla uppdaterad information, aktuella resultat, informationsmateriel, blanketter och statistik från Viltskadecenter.

Sammanställning av viltskadestatistik

I februari 2010 sammanställde och presenterade Viltskadecenter länens uppgifter om viltskador i Rovdjursforum för år 2009. Läs mera på: www.viltskadecenter.se

Internationella kontakter

Viltskadecenter har kontakter i flera länder och arbetar aktivt med att upprätthålla dessa genom korrespondens och samverkan i olika nätverk. Vi samverkar bl a med SNO (Statens Naturoppsyn) i Norge, genom utbildningar (besiktning av tamdjur, hantering av björnproblem) erfarenhetsutbyte och annat.

Viltskadecenters nyhetsbrev

Viltskadecenters Nyhetsbrev med aktuell information om vad som hänt, vad som är på gång, nya publikationer, uppdateringar, med mera har getts ut endast sporadiskt under 2009 pga omprioriteringar men planen är att Nyhetsbrevet kommer att ges ut fyra ggr under 2010. Nyhetsbrevet har skickas ut till målgrupperna och andra intresserade via en sändlista samt publicerats på Viltskadecenters webbplats.

Ekonomi

Se Bilaga 1 (separat dokument).

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör Sveriges Lantbruksuniversitet. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.

**Viltskadecenter, Grimsö Forskningsstation, 730 91 Riddarhyttan
www.viltskadecenter.se**

ISBN 978-91-86331-13-9